

Per resoldre aquests interrogants —que, per dir-ho amb les paraules de Palmiro Togliatti, «sono le questioni di fondo che oggi sorgono nella lotta politica»— el debat sobre l'organització territorial de l'Estat resulta de vital importància perquè és a través de la seva organització sobre el territori, especialment a través de l'organització d'allò que anomenem «el govern local», que l'Estat fixa bona part de les regles del joc, de les normes que regiran el curs de la batalla; regeixen el curs de la batalla i en condicionen, en bona part, el desenllaç. No és indiferent, doncs, per a aquelles forces socials interessades a transformar el caràcter de l'Estat que aquestes siguin unes o unes altres.

Heus aquí perquè el debat sobre l'organització territorial de l'Estat no és pas una qüestió fútil, fins i tot, per a aquells que, veient l'Estat com una fortalesa enemiga, se'n situen fora i la combaten.

Admetem que amb aquests arguments, prou simplificadors i reductius, haguem pogut explicar l'objecte del debat i justificar-ne la utilitat. Ara bé, quina necessitat tenim de fer-hi entrar la història?

De la utilitat de la història en aquest debat

Una de les coses que sorprèn, quan hom estudia la forma com s'ha produït i es produeix el debat sobre l'organització territorial de l'Estat en diversos països, és la reiteració amb què els autors utilitzen arguments històrics per defensar les seves posicions. Aquest fet, fins a cert punt excepcional, ha donat lloc, en països com Itàlia, França o Espanya, al sorgiment d'un petit subgènere històric-jurídic-geogràfic, a redós del qual han vist la llum peces de notable erudició.

Així, qualsevol que entri a estudiar la qüestió topará amb grans aportacions documentals, com les realitzades per Ettore Rotelli, Josep Iglésies, Marie Vic Ozouf-Marignier, Enric Lluch, Lucio Gambi, Antonio Calero, Francesc Nadal o Roberto Ruffilli (per citar només uns quants autors que han treballat en aquest camp des de perspectives diverses, en països també diversos).

Ara bé, quina és la rellevància d'aquestes aportacions en el debat polític de cada dia? Aquest és un debat ja prou dens i complicat, sobre el qual —com deïem al principi— potser s'ha escrit massa amb molt pocs resultats pràctics. No seria millor, potser, deixar fora la història? No seria millor, potser, fer taula rasa del passat, com ens demana l'himne («du passé faisons table rase / foule esclavée, debout, debout!»)?

Penso que no hauriem de caure en aquesta temptació. I ho penso perquè l'estudi de la història en aquest debat ens és necessari almenys per tres raons: per bastir la pròpia interpretació del passat, per entendre la situació present i per orientar-nos en la construcció del futur.

De les interpretacions del passat

En la major part dels casos, en el nostre debat polític-geogràfic, hom utilitza l'argument històric per tal de legitimar les pròpies posicions o atacar les del contrincant. Fins aquí no hi ha res d'extraordinari. Els qui hem

estat alumnes de Josep Fontana vàrem aprendre en bona hora que cada generació té dret a repensar la història. Repensar-la amb l'objecte d'extreure de l'estudi del passat allò que li és útil per a la seva situació present. I si en cada generació hi ha grups socials amb interessos contraposats, i aquests interessos es corresponen amb una determinada organització del territori, no té res d'estrany que uns i altres utilitzin arguments històrics per validar tal o tal altra opció territorial.

És ben cert que la utilització de referències històriques comporta sovint simplificacions i deformacions dels fets. I que, fins i tot en els casos que els fets que s'addueixen són certs, és molt senzill de trobar-ne d'altres que permeten «demostrar» exactament el contrari d'allò que s'afirma. Els darrers episodis del debat sobre la divisió territorial a Catalunya són plens d'exemples d'aquesta mena d'abusos de les referències històriques. Abusos que seria fins i tot massa fàcil de rebatre i sobre els quals no caurem en la temptació de polemitzar aquí. Qui estigui lliure de pecat que tiri la primera pedra. No hi haurà pedregada.

Es dona, però, una circumstància que fa que sovint aquestes utilitzacions resultin confusiónaires i, per tant, rebutjables: la seva pretensió d'objectivitat. Aquesta pretensió tracta, precisament, de negar allò que és tan evident: les anàlisis del passat, en aquest debat, es fan en funció de les posicions respecte al present. Es tracta, per tant, d'un frau, i com a frau cal denunciar-lo.

Per combatre aquesta mena de fraus ens cal dotar-nos de la nostra pròpia interpretació del passat. Una interpretació del passat que ens permeti d'utilitzar-lo per sospesar els arguments del contrincant i per fundar-hi les pròpies posicions. I si volem que aquesta utilització vagi més enllà del simple ús instrumental, si volem extreure de l'estudi del passat elements per a la comprensió del present, ens caldrà afrontar els fets històrics amb tota la seva complexitat. Entendre, per exemple, que els jacobins —aquest epitom de l'esperit centralista— foren, abans i després de la seva estada en el poder, descentralitzadors a ultrança. O entendre allò que el jurista Joan Prats ha anomenat «la paradoxa política de la divisió provincial espanyola», per la qual una organització territorial dissenyada amb finalitats radicalment transformadores acabà essent implantada amb objectius polítics ja desproveïts de tot abast revolucionari.

Aquest és, a parer meu, el primer motiu per explorar el passat en aquest debat: utilitzar-lo i evitar que ens l'utilitzin.

De la comprensió del present

Keith Buchanan ens ha parlat del territori xinès com d'un palimpsest, un pergami molt antic sobre el qual cada generació hi ha escrit alguna cosa, sense esborrar però, del tot, els textos anteriors. La figura, tan bonica i suggeridora, resulta particularment apropiada en relació a l'estudi de les divisions administratives del territori. I això és així perquè aquestes generen, quan són implantades, una gran quantitat de fluxos, d'inèrcies, de canvis de percepció, que deixen una petja indeleble sobre l'espai.

Aquesta capacitat de condicionar el funcionament del territori és, sens dubte, una de les raons que expliquen la proverbial resistència de les estructures territorials de l'administració davant l'evolució històrica. Ben sovint cal que es produeixin, o que amenacin de produir-se, canvis socials veritablement radicals, per tal que l'organització territorial d'un Estat sigui transformada en profunditat. I moltes vegades, la permanència de les estructures territorials de l'administració és alhora garantia i símptoma que allò essencial en el caràcter i les funcions de l'Estat roman incommovible. Així ho expressava, en un text publicat l'any 1870, el polític conservador italià Giuseppe La Farina, tot parlant dels departaments francesos:

«L'ordinamento amministrativo, fondato su queste basi [els departaments] ha resistito in Francia a sei grandi rivoluzioni [...]. Si sono mutati ordinamenti politici, sovranità, leggi sulla stampa, sulla guardia nazionale, sui giurati; il diritto elettorale ha ricevuto profonde modificazioni; ha fatto paura lo spettro rosso, ed ha fatto paura lo spettro nero; si è passati dai circoli de' giacobini ai circoli della via Poitiers; si è veduto l'onnipotenza del berretto e l'onnipotenza della spada; si è gridato 'viva' e 'morte' alla prima e alla seconda repubblica, al primo Impero e al secondo Impero, alla monarchia quasi legittima; tutto si è mutato, distrutto, trasformato, rinnovato: una cosa sola è rimasta immutabile ed ha salvato la Francia dalla dissoluzione e dalla guerra civile, l'ordinamento amministrativo! Scopriamoci il capo in segno di venerazione davanti un monumento, il quale ha potuto resistere a tante e si gagliarde tempeste.»

Però no és només l'organització territorial de l'Estat el que presenta continuïtats i permanències territorials. També els grups que se li oposen tenen comportaments recurrents en la seva organització sobre el territori. Parlàvem fa un moment de la Xina; doncs bé, el sinòleg francès Jean Chesneaux ens ha descrit com els espais de les revoltes camperoles seculars (els *pien-ch'ü*, territoris muntanyosos alliberats, a cavall entre les fronteres de dues o més províncies) coincidien amb els territoris de les repúbliques soviètiques del període de la Llargua Marxa. Pierre Vilar ha relacionat l'experiència organitzativa dels comitès locals revolucionaris espanyols de 1936 amb les Juntes de 1808 i amb el cantonalisme de 1873. Les «repubbliche partigiane» italianes de 1943-1945, estudiades per autors com Massimo Legnani o Ettore Rotelli, mostren entre si similituds territorials que no poden ser casuals.

Ens cal, absolutament, entendre el com i el perquè d'aquestes inèrcies poderosíssimes, si volem comprendre l'estructura actual de l'administració en els nostres països. És més, només si som capaços d'entendre-les copsarem quin és l'abast i la importància real del debat sobre l'organització territorial de l'Estat.

Heus aquí, doncs, la segona raó per la qual l'estudi de la història és útil en el nostre debat: l'anàlisi de l'evolució de les estructures territorials ens dona claus per entendre el present.

De la construcció del futur

Hi ha, em sembla, un darrer argument que justifica la necessitat de tenir en compte el passat en el debat so-

bre l'organització territorial de l'Estat: la voluntat d'influir en la construcció del futur.

El *Quixot* diu, en algun moment, que la història, a més de moltes altres coses, és «advertència de lo por venir». A mi m'agrada més, però, de pensar en l'estudi de les estructures territorials com una eina per a la construcció del futur: l'estri del manobre més que no pas la bola de vidre del nigromant.

En efecte, només si entenem com la societat evoluciona sobre el territori i com aquest és alhora element condicionant i element condicionat, subjecte i objecte dels processos socials que hi tenen lloc, serem capaços de dotar-nos dels instruments necessaris per bastir el futur. Instruments que ens permetin de transformar el territori tot transformant la societat, i transformar la societat tot transformant el territori; i fer-ho en benefici de la majoria de la població.

Entre aquests instruments ocupa un lloc privilegiat l'organització territorial de l'administració. És a dir:

- si podem evitar que l'administració s'estructuri seguint models territorials establerts per forces econòmiques que, per la seva mateixa naturalesa, tendeixen a discriminar les persones segons el grup social a què pertanyen i el territori en què viuen;
- si aconseguim que l'administració s'estructuri de manera que els serveis siguin més accessibles a qui més els necessita;
- si aconseguim que l'administració s'organitzi sobre el territori de manera comprensible i, per tant, controlable.

Si aconseguim tot això, dic, potser haurem alterat, en part, la forma com la coacció opera i com l'apropiació de l'excedent es produeix en la nostra societat.

Potser això no implicarà encara l'existència d'un canvi social que permeti millorar de manera radical les condicions de vida de la majoria de la població. És més, potser el canvi de les estructures territorials de l'administració s'esdevindrà precisament com un mecanisme de defensa de l'Estat per tal d'evitar que un canvi tal es produeixi. Però en tot cas haurem modificat les regles del joc.

I aquest canvi de regles potser ens permetrà d'avançar uns quants passos. Avançar uns quants passos des d'una geografia determinista en la qual les forces de la coacció econòmica i social prevalen sobre els interessos de la majoria de la població, cap a una geografia determinada per aquells interessos i necessitats majoritaris. És a dir, potser haurem fet camí des d'una geografia que descansa sobre forces econòmiques i socials cegues que beneficien només uns quants, cap a una geografia en què la majoria de la població podrà estructurar voluntàriament el territori en benefici propi.

Així, entre un futur basat en la geografia de la coacció i un altre basat en la geografia voluntària, haurem apostat per la supremacia de la geografia voluntària.

Referències bibliogràfiques

BOBBIO, Norberto, *Stato, governo e società. Per una teoria generale della politica*, Torí, Einaudi, 1985.

BUCHANAN, Keith, *The Transformation of the Chinese Earth. Aspects of the Evolution of the Chinese Earth from Earliest Times to Mao Tse-Tung*, Londres, Bell and son, 1973.

CHESNEAUX, Jean, *Peasant Revolts in China, 1840-1949*, Londres, Thames and Hudson Ltd., 1973.

CHESNEAUX, Jean, *Du passé faisons table rase? A propos de l'histoire et des historiens*, París, Maspero, 1976.

FONTANA, Josep, *Historia. Análisis del pasado y proyecto social*, Barcelona, Critica, 1982.

HAUSHOFER, Karl, *De la géopolitique*, París, Fayard, 1986 (1a. ed. 1931).

LEGNANI, Massimo (ed.), *Regioni e Stato dalla Resistenza alla Costituzione*, Bolonya, Il Mulino, 1975.

LENIN, Vladimir I., *El Estado y la revolución*, a *Obras escogidas* (volum, VII), Moscou, Progreso, 1977 (1a. ed. 1918).

MARKUSEN, Ann, «Class and Urban Social Expenditu-

re: A Marxist Theory of Metropolitan Government», a TABB, William K. i SAWERS, Larry, *Marxism and the Metropolis*, Nova York, Oxford University Press, 1984.

NEL-LO, Oriol, «L'evolució del concepte de Regió en el debat de la divisió territorial de Catalunya», a POU, Tomàs i alt., *Les futures regions a Catalunya*, Barcelona, Societat Catalana d'Ordenació del Territori, 1989.

OZOUF-MARIGNIER, Marie-Vic, «Politique et géographie lors de la création des départements français (1789-1790)», a *Hérodote. Revue de géographie et de géopolitique* 40, París, 1986.

PRATS, Joan, «L'autonomia política i el fet provincial a Catalunya», a *Administració Pública* I, Barcelona, 1978.

ROTELLI, Ettore (ed.), *Dal regionalismo alla regione*, Bolonya, Il Mulino, 1973.

TOGLIATTI, Palmiro, «Promemoria sulle questioni del movimento operaio internazionale e della sua unità», a *Da Salerno a Yalta. Vent'anni di lotta politica negli articoli di «Rinascita»*, Roma, Rinascita, 1984.

VILAR, Pierre, *La guerre d'Espagne*, París, Presses Universitaires de France, 1986.